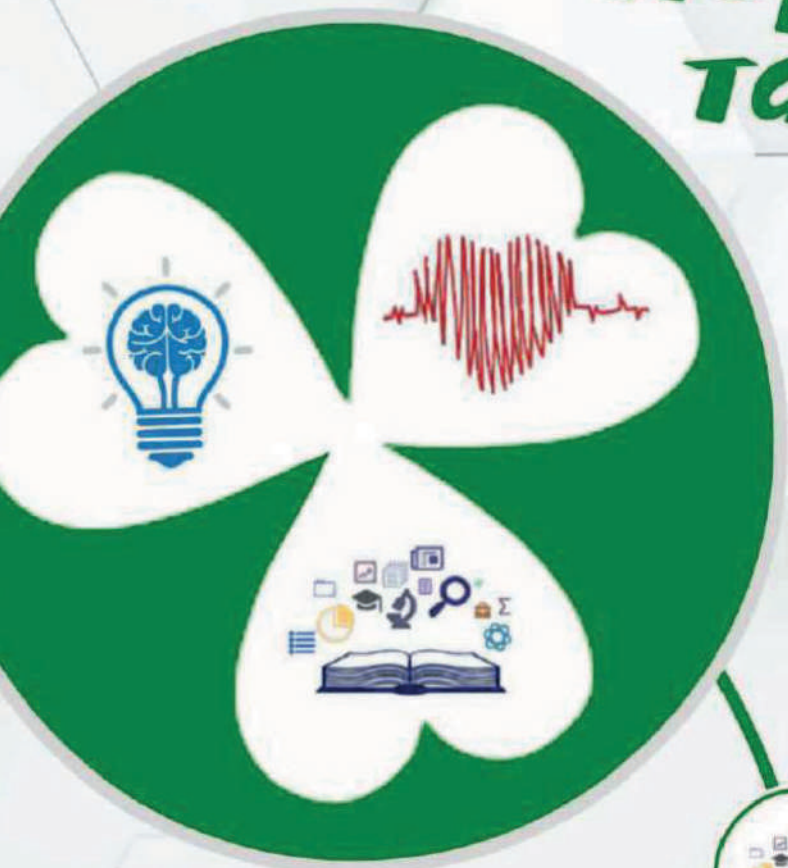

Наукові перспективи
Видавнича група

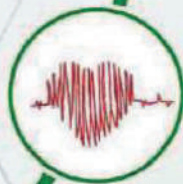
Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№(5)39 2024

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Громадська організація «Християнська академія педагогічних наук України»

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 5(39) 2024

Київ – 2024

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Lu Suo

*Pedagogical conditions for the development of pupils' musical and aesthetic culture in a children's music school.....*18

Zenkin M.A., Makatora D.A.

*Teaching of technical disciplines using innovative technologies.....*29

Баб'як Ж.В., Боднар О.І., Плавуцька І.Р., Дудар О.В.

*Інформальна самоосвіта як інструмент вивчення іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі.....*38

Баштовенко О.А., Мізюк В.А., Новак Г.Е.

*Розвиток біологічної освіти в контексті stem-освіти.....*47

Біда О.А., Дутка Г.Я., Чичук А.П., Кучай Т.П., Подолян І.П.

*Підготовка учителів до організації профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі.....*59

Бовкун С.А., Корнієнко О.Б., Скоробогата М.В.

*Особливості використання інтерактивних методик у викладанні нарисної геометрії.....*69

Бурчак С.О., Андросенко А.О.

*Педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій.....*79

Висоцька Т.Й., Бабій І.В.

*Вивчення історії української мови крізь призму шкільного курсу.....*92

Волошина Г.П., Роєнко Л.М.

*Підготовка вчителя початкової школи до застосування креативних технологій у процесі навчання виразного читання на уроках літературного читання.....*108

Гаврилюк С.М.

*Формування етичних цінностей, утвердження доброчесності у професійній самореалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти.....*118

Галицька-Дідух Т.В., Романюк В.Л., Задорожня Т.М.

*Використання штучного інтелекту в дистанційному навчанні: психолого-педагогічні умови.....*126

Гнатюк В.В., Щербакова Н.М., Різак Г.В. <i>Екологічна освіта та формування екологічної свідомості: шлях до гармонії з природою.....</i>	143
Гоцинець І.Л. <i>Використання короткометражних художніх фільмів на заняттях з іноземних мови.....</i>	155
Гужанова Т.С., Панченко Є.С. <i>Формування предметно-практичної, технологічної компетентності в нормотипових та дітей з ООП старшого дошкільного віку в процесі конструктивної діяльності.....</i>	166
Демчина Л.І. <i>Модернізація магістерських програм: студентоцентрований підхід.....</i>	179
Добридень О.В., Щєпова Д.Р., Колдунов Я.В. <i>Основні фактори активізації здоров'язберезувального самовизначення особистості у студентському середовищі.....</i>	189
Довгопола Л.І. <i>Природно-заповідний фонд як середовище формування природоохоронної компетентності здобувачів освіти.....</i>	199
Дуганець В.І., Філенко В.М., Ферук Д.С. <i>Аналіз основних шляхів професійного самовдосконалення викладачів фахових дисциплін спеціальності автомобільний транспорт.....</i>	211
Зелінга Ю.О. <i>Критеріальна база вимірювання рівнів сформованості наукового світогляду майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей.....</i>	225
Камбур А.В. <i>Інтеріоризація альтруїстичних стосунків під час навчання у закладі вищої освіти.....</i>	236
Кірман В.К., Добрянська О.М. <i>Розвиток предметно-методичної компетентності вчителів математики адаптаційного циклу в системі післядипломної педагогічної освіти.....</i>	246
Ковба М.О. <i>Операційно-діяльнісний компонент військово-патріотичного виховання старшокласників в Україні (перша чверть ХХІ ст.).....</i>	257
Козак Л.В. <i>Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки магістра з дошкільної освіти.....</i>	268

Конопляник О.В., Сергієнко Ю.М., Случак О.І. <i>Танцювальний ексергеймінг як елемент розвитку спритності та координації студентської молоді.....</i>	281
Кочарян А.Б., Безугла Я.І., Макогончук Н.В. <i>Е-навчання у контексті глобальних освітніх тенденцій: стандартизація, доступність та рівність.....</i>	291
Кривцун Н.З. <i>Методологічні засади дослідження української історіографії про педагогічні персоналії зарубіжжя.....</i>	305
Лесик А.С., Коваль К.В. <i>Використання інноваційних методів навчання в системі розвитку фізичних якостей здобувачів початкової освіти.....</i>	315
Малик Ю.І., Никитенко О.В. <i>Використання штучного інтелекту як інноваційного інструменту під час навчання іноземних мов у ЗВО.....</i>	326
Мартиненко С.М., Кузьміч І.Б. <i>Педагогічні умови організації позааудиторної роботи студентів коледжів.....</i>	339
Миколайко В.В. <i>Перспективи використання соціальних мережних технологій в освітньому процесі з фізики в ЗЗСО.....</i>	350
Осаульчик О.Б. <i>Лінгвокраїнознавчі передумови вивчення іноземної мови (на прикладі німецької мови).....</i>	366
Палагута А.М., Сновида В.Є. <i>Роль математичного моделювання в сучасній вищій освіті: використання комп'ютерних програм та інтерактивних платформ для навчання студентів природничих і технічних наук.....</i>	377
Панасенко Е.А. <i>Критичне мислення майбутніх фахівців дошкільної освіти: особливості формування в сучасних умовах.....</i>	387
Перхайло Н.А., Бережна Л.В. <i>Формування медіативної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.....</i>	399
Полковніков Я.О. <i>Особливості формування професійної культури майбутніх лікарів-стоматологів на начальному етапі професійної підготовки.....</i>	408

Пріма Р.М., Пріма Д.А.

Потенціал stem-технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів.....419

Прокопенко А.О.

Особливості громадянського виховання здобувачів вищої освіти в умовах військової агресії.....426

Рожков В.О.

Теоретичні підходи щодо формування корпоративної культури майбутніх викладачів вищої школи.....436

Савчук Б.П., Вінтоняк О.В., Ковальчук В.М., Плясун Б.В.

Модель університетського комплексу в науково-педагогічному дискурсі....452

Ситнікова О.В.

Готовність майбутніх бакалаврів філології до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.....464

Степанюк С.І., Коваль В.Ю., Грабовський Ю.А., Городинська І.В., Харченко-Баранецька Л.Л.

Спортивні досягнення спортсменів з обмеженими можливостями – випускників факультету фізичного виховання та спорту ХДУ.....472

Сторож В.В.

Кейс-технологія в дошкільній освіті.....485

Сухомлин А.А., Весніна Л.Е., Запорожець Т.М., Сухомлин Т.А., Міщенко І.В.

Робота кафедри фізіології в умовах війни рф проти України.....494

Тарасенко Н.В., Чернецька Ю.І., Кульбаба О.І.

Соціально-педагогічні та соціально-психологічні аспекти збереження та відновлення здоров'я підлітків в реаліях воєнного часу.....504

Файчак Р.І., Марчук С.А., Наливайченко Л.Ю., Оклісвич Л.І.

Вплив дихальних вправ на рівень фізичної підготовленості студентів.....516

Филенко Б.М., Ройко Н.В., Старченко І.І., Проскурня С.А., Черняк В.В.

Патоморфологія очима студентів: проблеми та можливі шляхи їх вирішення.....530

Філіпенко О.В.

Булінг у шкільному середовищі як психолого-педагогічний та соціальний феномен.....538

Форостюк Т.В., Форостюк В.О.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі.....551

- Харківська А.А.**
*Модернізація підручника з інформатики нової української школи в умовах діджиталізації (5-7 класи).....*562
- Хацько В.Е., Балабай А.А., Камінський В.В.**
*Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес медичних ЗВО для розвитку цифрової компетентності.....*572
- Хроленко М.В.**
*Прогнозування перспективних напрямів фахової підготовки майбутніх учителів у контексті формування їхньої екологічної компетентності.....*585
- Шаров О.О., Гречаник Н.І.**
*Змістова характеристика громадянської компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти.....*598
- Швець М.А.**
*Проблеми та перспективи формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів аудіовізуального мистецтва та виробництва у фаховій підготовці.....*614
- Шевчук Г.Й.**
*Формування й розвиток soft skills як складник освітнього процесу в закладах вищої освіти.....*624
- Шемчук В.А.**
*Теоретичні складники проєктної діяльності формування професійних компетентностей майбутніх юристів закладів вищої освіти.....*633
- Шемчук В.А., Шемчук О.М.**
*Проєктування педагогічної моделі формування професійних компетентностей майбутніх юристів у процесі фахової підготовки.....*644
- Ярхо Т.О., Ємельянова Т.В., Легейда А.В., Легейда Д.В., Медведєв Є.П.**
*Генералізований виклад сутності моделей систем масового обслуговування: підготовка до єдиного державного кваліфікаційного іспиту. частина 1. СМО з відмовами.....*654

СЕРІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

- Архипова Т.М.**
*Профіль особистісних властивостей агресивних підлітків.....*669
- Бондаревич С.М., Семеннікова С.О.**
*Дослідження впливу психологічних особливостей на розвиток психосоматичних розладів в умовах високої відповідальності працівників морегосподарської галузі.....*685

Бочелюк В.Й., Панов М.С., Козлова А.Г.

Структурні компоненти та загальні показники психологічного благополуччя особистості дитини в умовах військового стану.....699

Бугрій І.О.

Теоретичні засади вивчення гумору як засобу оптимізації функціонального стану особистості714

Вольнова Л.М.

Психологічна реабілітація пацієнтів під час ремісії: психодіагностика та методи психосоціальної корекції.....727

Гапочка Я.О., Токарева Н.М.

Стратегія розвитку суб'єктності фахівців команди супроводу дитини з ООП.....741

Гельбак А.М.

Розвиток комунікативних навичок майбутніх поліцейських в умовах екофасилітації.....752

Захарова Г.Ф.

Тривога та посттравматичний стресовий розлад під час війни.....761

Іщенко Л.В., Кравчук Н.П.

Теоретичні аспекти дослідження проявів негативних психічних станів дітей старшого дошкільного віку в умовах війни.....777

Караджи О.С.

Психологічні особливості цінностей дорослих-вимушених переселенців з зони збройного конфлікту.....790

Коляда Н.В., Тарасюк Д.І., Клименко А.М.

Корекція деструктивних типів прив'язаності осіб юнацького віку з різними дитячо-батьківськими стосунками.....802

Майструк В.М., Закусило О.Ю.

Інноваційні підходи в логопедії: спецметодика розвитку мовлення у дітей з аутизмом.....810

Марциняк-Дорош О.М., Лозенко А.П., Ковальова О.В., Кононенко О.І., Варіна Г.Б.

Психологічні особливості гіперактивної дитини: вроджена патологія.....820

Пелех І.В.

Особливості психологічної роботи з вагітними жінками.....830

Пересунько Д.С.

Теоретичні аспекти вивчення етапів формування жіночої ідентичності...840

Підчасов Є.В. <i>Особливості проявів агресивності у молодшому шкільному та підлітковому віці (порівняльна характеристика).....</i>	853
Пляцко У.М. <i>Формування цінностей особистості: виклики і перспективи.....</i>	864
Притулик Н.В., Гірченко О.Л. <i>Емоційне вигорання педагогічних працівників закладів середньої освіти Чернігівщини в перший рік російсько-української війни.....</i>	875
Севост'янов П.О., Клімушев В.В., Клімушева Г.С. <i>Оцінка впливу цифрових інструментів на ефективність психологічного навчання та тренування: перспективи мобільних додатків та веб-платформ.....</i>	886
Сторожук Н.А. <i>Психологічні особливості формування індивідуального іміджу.....</i>	897
Стуліка О.Б., Артюх А.М. <i>Психологічні особливості трансформації образу “Я-жінка” в складних життєвих обставинах.....</i>	909
Сухацька І.Ю. <i>Психологічна підготовка правоохоронців та її вплив на надання першої домедичної допомоги.....</i>	920
Тимошенко М.П. <i>Тілесно-орієнтована терапія як інноваційний метод роботи психолога.....</i>	930
Шиліна А.А. <i>Толерантність до невизначеності як чинник успішності виконання професійних завдань поліцейськими в умовах війни.....</i>	940
Щербакова І.М. <i>Актуальні питання формування психологічної готовності до школи дітей із мовленнєвими порушеннями.....</i>	952

СЕРІЯ «МЕДИЦИНА»

Gryshchuk B.Ya., Boiko I.V., Shlykov V.V., Višniakov N., Šešok A. <i>Experimental and mathematically modelled temperature characteristic of human knee joint meiscus during radiofrequency resection.....</i>	963
Mararash H.H., Chornenka Zh.A., Domanchuk T.I., Mohammad Wathek O. Alsalama, Yakovets K.I. <i>Formation of nurse professional competences for the organization of arterial hypertension prevention measures.....</i>	982

Shkurashivska S.V., Shkoruta Dominika Paula Yuriivna, Seniuk Yu.P., Tokaryk H.V., Kuras L.D. <i>Thiamine deficiency, clinical manifestations and treatment of wernicke-korsakoff syndrome.....</i>	993
Strochenko Ye.O. <i>Oral hygiene: problems and perspectives.....</i>	1005
Yefimova N.O. <i>Influence of smoking on the concentration of nitric oxide in the expired air of patients with copd.....</i>	1012
Аверін Д.І., Завізіон В.Ф. <i>Оцінка ефективності метформіну у комбінованому лікуванні раку молочної залози: аналіз патоморфологічних маркерів та розробка математичної моделі прогнозування.....</i>	1019
Афонін Д.М., Бурачик А.І., Жилінський А.П., Журба О.А., Романовський М.Я., Федосюк К.В. <i>Особистий досвід лікування гангренозної ектіми спричиненої pseudomonas aeruginosa в загальній хірургічній практиці.....</i>	1040
Башкірова Н.С., Яшкіна Т.О., Тютюнник А.Г. <i>Тютюнокуріння: аналіз впливу промислових та новітніх пристроїв для куріння на стан здоров'я та виклики для медичної практики.....</i>	1049
Беденюк А.Д., Смачило І.І., Грозик Р.І. <i>Комп'ютерно ангіографічне обґрунтування мініінвазивних методів лікування гнійно некротичних ускладнень синдрому діабетичної стопи... </i>	1064
Бідучак А.С. <i>Комунікаційні напрями оптимізації профілактики та управління конфліктами в системі відносин «керівник-лікар-пацієнт».....</i>	1071
Борисова І.С. <i>Вторинний остеопороз – як медико-соціальна проблема.....</i>	1085
Бугро В.І. <i>Основна проблематика застосування соціального медичного страхування в умовах дії режиму воєнного стану.....</i>	1097
Буров А.М. <i>Роль мікробіоти у розвитку хвороб, таких як алергії, аутоімунні захворювання та захворювання ЦНС.....</i>	1108
Вергун А.Р., Макагонов І.О., Вергун О.М., Кульчицький В.В., Олексюк О.Б., Калитовська М.Б., Мацях Ю.М., Заремба М.О., Жураєв Р.К., Заремба О.О. <i>Ектопія шийки матки на тлі бактеріального вагінозу: аспекти діагностики і комплексного лікування у жінок раннього фертильного віку.....</i>	1120

Височина І.Л., Крамарчук В.В., Тютюнник А.Г. <i>Самооцінка впливу війни та пандемії COVID-19 на випускників медичного закладу освіти.....</i>	1133
Воронцова Т.О., Кучер С.В., Ткачук В.В., Синицька В.О., Чорномидз І.Б., Рогальська Я.В. <i>Вплив антидепресантів на ризик утворення кіст у молочних залозах та яєчниках.....</i>	1144
Гамзатова А.Г., Аліханова М.Е., Кузнецова М.О. <i>Вплив гострого та хронічного стресу на перебіг алергічної реакції.....</i>	1055
Голубчиков М.В. <i>Сучасні зміни та колізії у чинному законодавстві України у сфері соціального страхування медичних працівників.....</i>	1170
Грузєва Т.С. <i>Особливості медичного страхування під час дії режиму воєнного стану та у повоєнний період.....</i>	1181
Гуліч М.П., Петренко О.Д. <i>Проблемні питання забезпечення харчуванням дітей з особливими дієтичними потребами в закладах освіти України.....</i>	1195
Дука Р.В., Дука Ю.М. <i>Характеристика порушень харчової поведінки та складових метаболічного синдрому у пацієнтів з морбідним ожирінням.....</i>	1207
Кальбус О.І., Шастун Н.П., Макаров С.О. <i>Цифрові інструменти в сучасній вищій медичній освіті: перспективи та виклики у XXI столітті.....</i>	1221
Кальбус О.І., Юдіна Т.В., Соміло О.В. <i>Ефективність використання віртуальних симуляцій у навчанні студентів-медиків.....</i>	1233
Камишна І.І., Грабик І.Б. <i>Принципи нейрореабілітації і фізичної терапії при ураженні лицевого нерву.....</i>	1245
Камишна І.І., Кафара Евеліна Маріуш-Едвардівна <i>Особливості нейрореабілітації при паркінсонізмі.....</i>	1253
Клопоцька Н.Г., Цурбан І.В., Щербаков Б.Д., Дзюбенко Ю.Г. <i>Наш досвід застосування посиленого режиму інстиляцій у пацієнтів з бактеріальним кератитом.....</i>	1263
Коваленко В.Л., Коваленко О.Ю. <i>Міждисциплінарний підхід до психосоматичних розладів: можливості персоніфікованого лікування.....</i>	1271

Козлова Ю.В., Фільштинська С.А.

Статеві відмінності перебігу і наслідків COVID-19 (огляд літератури)...1286

Корильчук Н.І., Булатова Н.О.

Запобігання цукровому діабету 2 типу: внесок медсестри-магістра в організацію профілактики.....1296

Лобань Г.А., Фаустова М.О., Кайдашев І.П., Алієва Н.М., Кравченко В.Г., Алієва А.Л.

Сучасний стан епідемічної ситуації з туберкульозу у Полтавській області України.....1304

Макеєнко В.І., Старченко І.І., Прилуцький О.К., Филенко Б.М., Ройко Н.В.

Морфофункціональна характеристика яєчок людини в нормі (огляд літератури).....1316

Марущак М.І., Криницька І.Я., Шмир С.М.

Застосування електрокоагуляції при вітректомії у хворого з відшаруванням сітківки.....1330

Марущак М.І., Криницька І.Я., Шмир С.М.

Безшовна склеротомія у пацієнтів з відшаруванням сітківки після проведення вітректомії.....1338

Мельник А.В., Смірнова О.В., Сулім О.Г.

Біонеорганічна хімія в сучасній медичній освіті.....1345

Мовчан О.В.

Виникнення хіміорезистентності в залежності від щільності лімфоцитів, що інфільтрують пухлину, у пацієнтів з раком молочної залози.....1356

Нечитайло Л.Я., Дзяман О.І., Курас Л.Д.

Особливості використання штучного інтелекту в медицині.....1365

Процюк О.В.

Синергетичний вимір соціального медичного страхування в умовах дії режиму воєнного стану.....1376

Слесарчук В.Ю., Потапова Т.М., Кайдаш С.П.

Обізнаність з питань академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти у Дніпровському державному медичному університеті.....1384

Стасенко А.А.

Вміст локальних рівнів імуноглобулінів, циркулюючих імунних комплексів та цитокінів у хворих на перитоніт.....1393

- Фаустова М.О., Алієва Н.М., Лобань Г.А., Кайдашев І.П., Кравченко В.Г., Алієва А.Л.**
*Профіль фенотипової медикаментозної стійкості до протитуберкульозних препаратів 2-го ряду рифампіцинрезистентних *Mycobacterium tuberculosis*.....*1401
- Ханюков О.О., Калашникова О.С., Сапожниченко Л.В., Смольянова О.В., Яловенко М.І.**
Вивчення клінічної ефективності та безпеки комбінованого препарату калію та магнію в комплексному лікуванні хворих з ішемічною хворобою серця, порушеннями ритму серця та хронічною серцевою недостатністю...1411
- Черемних Г.І., Шульга Н.В., Черватюк А.М.**
Партнерство з громадськими організаціями в медичній освіті: підвищення соціальної відповідальності та розвитку громади.....1425
- Шалько М.Н.**
Пацієнтоцентричність та пацієнтоорієнтованість, щодо надання медичної допомоги вагітним, роділлям, породіллям з дотримання протоколів.....1435
- Шалько М.Н.**
Від пацієнтоорієнтованої медицини до 4п-медицини: задоволеність пацієнтів акушерсько-гінекологічної клініки дотриманням клінічних протоколів.....1444
- Шерстюк С.О., Наконечна С.А., Зотова А.Б., Іваненко М.О.**
Специфіка професійного етикету лікаря у навчанні студентів-медиків.....1453
- Шилов М.В., Костюк О.В.**
Механізми та фактори розвитку резистентності хелікобактерів до антибіотиків: вивчення генетичних та епігенетичних аспектів.....1461
- Якименко Р.О., Сазонова О.М., Черно В.С.**
Краніометрична характеристика шестикутника обличчя людини зрілого віку з різним типом будови лицевого відділу черепа.....1473

УДК 159.99

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-699-713](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-699-713)

Бочелюк Віталій Йосипович доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри психології та соціальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Панов Микита Сергійович доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Козлова Анна Георгіївна, докторка філософії у галузі психології, доцентка кафедри психології та педагогіки професійної освіти, Національний авіаційний університет, проспект Любомира Гузара, 1, Київ, 03058; головна судова експертка Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, 69017, тел.: (063) 065-18-75, <https://orcid.org/0000-0002-7538-450X>

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. Зображено основні проблемні питання у розвитку психологічного благополуччя як предмета дослідження у психіатрії, гуманістичній психології, у сучасній педагогіці. Показано вплив та наслідки ситуацій, пов'язаних із військовим станом, на рівень кожного з компонентів психологічного благополуччя (класичні компоненти визначені за методикою Клер Ріфф). Представлено перелік програмних методик, методів та практик, психологічних порад, які успішно використовуються психологами-практиками в Україні у період воєнного стану при роботі із дітьми та їхнім оточенням; доведено їх позитивний вплив у кризових ситуаціях. Обґрунтовано актуальність та дієвість вчення про психологічне благополуччя в рамках гуманістичної позитивної психології в умовах, в яких останніми роками перебуває українське суспільство. Автори статті вказує на необхідність появи досліджень, статей та публікацій, в яких би вирішувались проблеми та надавалась практичні поради по збереженню та розвитку психологічного благополуччя дітей різних вікових категорії – від дітей 1-3 років до

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 5(39) 2024

підліткового та юнацького віку. Виявлено вплив екстремальних умов на емоційну та когнітивну сферу психологічного благополуччя дітей різного віку та надано перелік методів, методик, психологічних практик з підтримки емоційно-позитивного настрою дітей, з підвищення психологічного благополуччя дітей, їхніх батьків чи опікунів, вихователів та вчителів. Наголошено на необхідності вирішення проблем дитячої та підліткової резильєнтності, створення нових методик для запобігання різного роду психічним розладам у дітей різного віку, вивчення феномену посттравматичного зростання у дітей, що перебувають в умовах війни.

Ключові слова: психологічне благополуччя, концепції, компоненти, діти, підлітки, воєнний стан, екстремальна ситуація, психологічний стан, емоції, допомога, позитивні наслідки, методики, практики, технології, терапія, вплив.

Bocheliuk Vitalii Yosypovych Full Doctor in Psychology, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Head of the Psychology and Social Work Department, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (066) 292-43-47, ehttps://orcid.org/0000-0001-8727-3818

Panov Mykyta Serhiyovych Full Doctor in Psychology, Professor, Head of the Department of Special Education, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, https://orcid.org/0000-0002-5085-8895

Kozlova Anna Heorhiyivna PhD in psychology, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Vocational Education, National Aviation University, Lyubomyr Huzar Avenue, 1, Kyiv, 03058; the main forensic expert at Scientific research forensic center of the MIA of Ukraine, тел.: (063) 065-18-76, https://orcid.org/0000-0002-7538-450X

STRUCTURAL COMPONENTS AND GENERAL INDICATORS OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING PERSONALITY OF THE CHILD UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Abstract. This paper delves into the complex issues surrounding the development of psychological well-being in children, examining it as a subject of interest in psychiatry, humanistic psychology, and modern pedagogy. The impact and repercussions of situations arising from martial law on the various components of psychological well-being are explored based on the classic components identified

by the Claire Riff method. Furthermore, a comprehensive list of program methods, techniques, and psychological practices, successfully utilized by practitioners in Ukraine during times of martial law to work with children and their surroundings, is provided, showcasing their efficacy in handling crisis situations. The significance and effectiveness of promoting psychological well-being through the lens of humanistic positive psychology within the recent societal context in Ukraine are also discussed. The author underscores the importance of further research, articles, and publications that address issues and offer practical guidance for nurturing and enhancing psychological well-being in children across different age groups, ranging from toddlers to adolescents and young adults. The impact of extreme conditions on the emotional and cognitive sphere of psychological well-being of children of various ages is revealed, and a list of methods, techniques, and psychological practices to support the emotional and positive mood of children, to increase the psychological well-being of children, their parents or guardians, educators and teachers is provided. The need to solve the problems of child and adolescent resilience, to create new methods to prevent various kinds of mental disorders in children of different ages, to study the phenomenon of post-traumatic growth in children living in war conditions is emphasized.

Keywords: psychological well-being, concepts, components, children, adolescents, martial law, extreme situations, psychological state, emotions, support, positive outcomes, methods, practices, technologies, therapy, influence.

Постановка проблеми. Не вдаючись у тонкощі поняття воєнного стану як особливого положення та порядку управління у державі (це завдання варто залишити для юристів), зазначимо: з моменту оголошення першого воєнного стану, пов'язаного із збройною агресією Російської федерації в Україну, пройшло вже більше двох, тяжких та трагічних, років. За цей час кожна людина, що проживала на території нашої країни на початок збройного конфлікту або продовжує проживати зараз, прямо чи опосередковано відчула на собі його руйнівну силу.

Військові дії мають тяжкі наслідки для ментального здоров'я громадян різного віку, але особливо вразливими стають діти. Дітям не обов'язково навіть перебувати на території військових конфліктів, щоб отримати посттравматичний стресовий розлад: достатньо відчувати настрої дорослих, чути про загибель сусіда, мати родичів на фронті, часто чути негативну інформацію тощо. Психологічне ж благополуччя дітей, які знаходяться або перебували в зоні збройного конфлікту, отримує подвійну ментальну шкоду: до суттєвого падіння його рівня додаються тривоги, депресії, посттравматичний стресовий розлад, внутрішньоособистісні конфлікти, психосоматичні порушення. Руйнівним наслідком для психіки дітей середнього і старшого віку може стати втрата бачення життєвої перспективи, яка може спричинити зупинку особистісного розвитку.

Внаслідок таких екстремальних ситуацій, якими став воєнний стан і всі події в країні після 24 лютого 2022 року, суттєво збільшилось психологічне, емоційне навантаження на професійних психологів, педагогів, батьків дітей різних вікових груп. Спеціалісти, що працюють з травмованими клієнтами, схильні до вторинного травматичного стресу, що являється вікарною травматизацією або втомою від співчуття – із цим їм також доводиться боротись.

Як же все вищезгадане поєднати з гуманістичною, позитивною психологією, із самим поняттям «психологічного благополуччя», змісту і компонентам якого фахівці останніми роками приділяли чимало уваги і доводили життєдайність своїх теорій? Яким би дивним то не здавалось, але й під час гострої фази військових дій ми маємо позитивний досвід у вирішенні проблем стабілізації та розвитку психологічного благополуччя людей, у тому числі й дітей. Напрацьовані роками методи і практики, нові методики допомагають людям подолати психологічні наслідки стресу, пов'язаного з воєнним станом, продовжувати сприймати і утверджувати позитивні установки на позитивні емоції, на розвиток власної особистості, на подальше успішне життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика психологічного благополуччя людини, наукові дискусії щодо його суті та складових компонентів, проблематика визначення самого поняття «позитивне благополуччя» дедалі стають більш популярними у науковій літературі. У періодичних наукових виданнях, у навчальній та науковій літературі зустрічаються чимало матеріалів, присвячених психологічному благополуччю учнів у школі [5], під час дистанційного навчального процесу, психологічному здоров'ю дітей у власних сім'ях, залежності дітей від стану їхніх батьків, вчителів та вихователів [1], [6], [8], [22] тощо.

Проблеми змін рівня психологічного благополуччя у людини, кожного з його компонентів під час екстремальних ситуацій, у тому числі і воєнних конфліктів, у своїх роботах досліджували іноземні та українські теоретики, знавці психологічних та педагогічних дисциплін. Заслуговує на увагу збірник наукових статей за матеріалами міжнародних науково-практичних під редакцією І. Ващенко «Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя» та безпосередньо роботи самої Ірини Ващенко [2].

Питання зміни рівня психологічного благополуччя дітей та підлітків під час війни, особливості посттравматичного зростання всебічно вивчались американськими та сирійськими психологами Дж. Перкінсом, М. Аджіб, Л. Фадель, Г. Салехом [20].

Емоційний стан дітей різного віку під час воєнного стану в Україні, їхнє психологічне благополуччя не залишили поза увагою українські психологи, психотерапевти та педагоги В. Гезун [3], Н. Греса [4], О. Коба [7], Я. Омельченко [10], [11], В. Станчишин [15].

В цілому проблема зміни рівня компонентів психологічного благополуччя в період воєнного стану на даний момент представлена недостатньо. Поки що вкрай мало дослідницьких робіт із даної проблематики стосовно вікових груп дітей, особливо щодо вікової категорії дітей 3 – 6 років.

Мета статті. В контексті розвитку поняття «психологічне благополуччя» як складової позитивної психології, визначити вплив воєнного стану та екстремальних ситуацій у нашій державі після 24 лютого 2022 року на емоційний стан, психологічне здоров'я й рівень психологічного благополуччя дітей та підлітків; надати загальний огляд методів та практик, психологічних програм та тестувань, що мають позитивне значення для дітей і їхнього оточення в умовах, подібних до нинішньої ситуації, яка склалась в Україні у зв'язку із широкомасштабною російською агресією; довести науковість та дієвість теорії гуманістичної психології про складові компоненти психологічного благополуччя у будь-яких умовах життя людини.

Виклад основного матеріалу. Як відзначають науковці – спеціалісти галузі психологічних дисциплін – психологічне благополуччя, незважаючи на чималий інтерес до цього стану та особливості внутрішнього світу людини впродовж віків, стало предметом дослідження лише у другій половині ХХ ст. [14]. На перших порах таких досліджень поняття «психологічне благополуччя» ототожнювалося із загальним фізичним та психологічним здоров'ям людини. Останнє ж, в свою чергу, розглядалося у межах медичних галузей – психіатрії та невропатології, які досліджували його не настільки в якості психологічного здоров'я у його класичному розумінні, а, скоріше, як «психологічне нездоров'я» у якості додатка до «тілесних зривів» або наслідків «недосконалості світу» [16].

По мірі розвитку гуманістичної психології проблема психологічного здоров'я та психологічного благополуччя стає однією із центральних для соціологів та психологів. Вже наприкінці 60-х рр. ХХ століття американський соціолог Норман М. Бредберн (Norman Bradburn, 1933) надав перше визначення терміну «психологічне благополуччя», показавши його як баланс між негативним та позитивним комплексами емоцій. Показниками психологічного благополуччя, на думку вченого, «служить різниця між станами, які переживає людина» [17].

Декількома роками пізніше американський психолог Едвард Ф. Дінер (Ed Diener, 1946 р.н.) обґрунтував власне розуміння поняття «суб'єктивне благополуччя». Згідно думки Дінера, який до запропонованої Е. Бредберном формули балансу між комплексом приємних емоцій (pleasant affect) та комплексом неприємних емоцій (unpleasant affect), запропонував додати «показник суб'єктивного задоволення життям» [8], [18]. Дінер став автором трифакторної моделі суб'єктивного благополуччя, яке складається з окремих, але взаємозалежних компонентів: «частий позитивний афект, нечастий негативний афект і когнітивні оцінки, такі як задоволеність життям». Отже,

вважають Дінер та його однодумці (Р. Венховен, Д. Канеман), психологічне благополуччя містить два складових компоненти – когнітивний та емоційний (оскільки людям властиво оцінювати себе з позиції «погано-добре»). Інтелектуальна оцінка людиною себе завжди має емоційний заряд, бо все одне несе в собі певну емоцію [18].

Сучасні психологи-дослідники вважають концепції Н. Бредберна, Е. Дінера гедоністичними за своєю суттю у ставленні до психологічного благополуччя, оскільки ці вчені в основу даного поняття поклали розуміння переживання суб'єктом свого щастя, досягнення значущих цілей задоволення та уникнення незадоволення.

У свою чергу, концепції Дж. Бюдженталя, А. Вотермена, К. Роджерса, К. Рифф у сучасних наукових колах прийнято вважати евдемоністичними за їхнім змістом, бо, згідно їхньої точки зору, найважливішим аспектом благополуччя вважається особистісне зростання, «повнота самореалізації людини в конкретних життєвих умовах та обставинах, знаходження «творчого синтезу» між відповідністю запиту соціального оточення та розвитку власної індивідуальності» [23].

Чималий внесок у розуміння психологічного благополуччя було зроблено засновником позитивної психології американським психологом-дослідником Марком Салігманом (Martin E.P. Seligman). Проголошуючи свою інавгураційну промову на посаду президента Американської психологічної асоціації у 1998 році, Салігман закликав психологів перемістити увагу із слабкостей та психічних патологій людини на її позитивні якості, що роблять людину успішнішою та підвищують її суб'єктивне благополуччя [21, с. 416]. Психологиня з Британії Ілона Бонівелл (Ilona Boniwell), послідовниця Марка Салігмана, навіть запропонувала свою формулу суб'єктивного психологічного благополуччя. Ця формула має такий вигляд: СПБ = задоволеність життям + афект [16]. На думку дослідниці, особа буде задоволеною своїм життям, якщо вона не має суттєвого розриву між існуючим становищем і тим, що представляється їй в ідеалі [16].

Варто зазначити, що кожний із відомих вчених, представників гуманістичної психології, не залишив поза своєю увагою питань, пов'язаних із психологічним здоров'ям та благополуччям людини, кожний намагався надати свій штрих у розуміння поняття «психологічне благополуччя» (ПБ). Говорячи про структуру ПБ людини, більшість науковців традиційно відзначають його шість компонентів: 1) самоприйняття та адекватна самооцінка; 2) позитивні стосунки з оточенням; 3) здатність слідувати власним переконанням; 4) компетентне ставлення до довкілля; 5) наявність цілей у житті; 5) саморозвиток і самореалізація [17], [20], [23], [24].

У третьому тисячолітті проблема ПБ стала активно досліджуватись фахівцями галузі педагогіки та вікової (дитячої та підліткової) психології. Українські педагоги та психологи, які додали свій вагомий внесок у вирішення

питань психологічного благополуччя дітей та підлітків, однозначно погоджуються, що цей стан та особливість внутрішнього світу людини є конче необхідним компонентом для повноцінного розвитку й успішного функціонування маленької людини, складовою ланкою її нормальної життєдіяльності. ПБ також являється необхідною умовою для «адекватного виконання людиною своїх вікових, соціальних та культурних ролей, ...забезпечує людині можливість безперервного розвитку протягом всього її життя» [5].

Говорячи про ПБ дитини, психологи і педагоги, як правило, мають на увазі її комфортний емоційний стан. «Психологічно благополучна дитина, – пише Я. Омельченко, – це перш за все дитина спонтанна і творча, життєрадісна і весела, відкрита, яка пізнає себе і навколишній світ не тільки розумом, а й почуттями, інтуїцією. Вона повністю приймає саму себе і при цьому приймає цінність і унікальність оточуючих її людей» [13].

У дошкільних та середніх навчальних закладах України та країн Євросоюзу, як правило, працюють професійні практичні психологи, які і в мирні, і у воєнні часи, проводять діагностику рівня ПБ дітей різних вікових груп. Психологи у дитячих садочках у співдружності із вихователями та батьками, використовуючи класичні методики діагностики емоційно-вольової та пізнавальної сфери у дошкільнят, здатні цілком об'єктивно визначити для кожної з цих сфер актуальний рівень розвитку дитини – високий, середній чи низький. А зіставивши показники розвитку за емоційним та пізнавальним компонентом, можна отримати специфічні групи ПБ. У цьому аспекті під ПБ дитини дошкільного віку слід розуміти інтегральну сукупність його емоційно-вольового, пізнавального та індивідуально-особистісного розвитку, відповідно віку (три роки, п'ять років, шість років), відповідно вимогам його культурного середовища (вікові норми психічного розвитку, прийняті у конкретному суспільстві на цей час), а також згідно особливостей оточення дитини (сім'я, садочок, вимушена еміграція) та соціально-політичних обставин навколо дитини (мир, стабільність, війна, незвичні форс-мажорні обставини). Слід зазначити, що з огляду на фізіологічні процеси росту організму, розвитку психіки під час дитинства, враховуючи оточуючі обставини, – дана оцінка може відбивати рівень ПБ лише на певний, конкретний час.

Під час екстремальних ситуацій, до яких належить і воєнний стан, у період гострої фази військових дій, загальний рівень психологічного благополуччя як самої дитини, так і її батьків, опікунів, педагогів, психологів нерідко стає нижчим. Розглянемо це на прикладі складових компонентів ПБ та можливої ступені їх задоволення під час військового стану:

<i>Компонент ПБ (за К.Ріфф)</i>	<i>Основна суть компоненту</i>	<i>Ступінь задоволення компоненту ПБ під час воєнного стану</i>
Автономія	Здатність слідувати своїм власним переконанням	Може задовольнятися, але не повністю. Існує соціальний тиск, обмеження воєнного стану. Суттєві труднощі регулювання поведінки після психотравм. Страждає емоційно-вольова сфера дітей та підлітків
Компетентність	Управління оточуючим середовищем, здатність ефективно управляти своїм життям	Здебільше не задовольняється. В укритті, оточенні у таборах біженців іноді неможливо задовольнити навіть фізичні потреби в їжі, воді, ліках. Діти не в змозі самостійно долати труднощі воєнного стану; не знають алгоритмів дій у разі втрати близьких, зустрічі з ворогом, у випадку насильства.
Позитивне світосприйняття	Позитивні відносини з оточенням, з людьми	Часткове задоволення. Люди часто неспроможні будувати позитивні відносини з іншими, втрачають толерантність. Діти без психологічних травм більш схильні до побудови позитивних відносин з оточенням, ніж дорослі.
Цілеспрямованість	Наявність мети у житті	В основному, задовольняється. Під час воєнних дій основною метою є задача вижити. По мірі стабілізації ситуації з'являються плани на майбутнє. У дітей та підлітків – чомусь навчитись, знайти друзів, дістати нові іграшки, заспокоїти батьків, допомогти волонтерам, успішно закінчити семестр, вступити у ЗВО тощо.
Особистісне зростання	Прагнення до особистісного прогресу, самовдосконалення	Задовольняється більше, ніж інші компоненти. Діти і молодь активно пізнають нове, навчаються читати, малювати, беруть участь у майстер-класах. Підлітки відвідують різні курси, оволодівають новими навичками та знаннями. Таке посттравматичне зростання відбувається після того, коли людина внаслідок пережитих тяжких подій опинилась у відносній безпеці

Говорячи про дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, не можна не сказати, вони дуже залежні від емоційного стану значущих для них дорослих, які перебувають поруч. Тож дорослим конче потрібно вміти розуміти власні емоції та емоційні стани своїх дітей, своїх учнів, маленьких клієнтів чи пацієнтів.

Як відзначають українські та зарубіжні дослідники, для багатьох дошкільнят та молодших школярів, що переживають або пережили війну, обстріли, втрату близьких людей чи рідної домівки, вимушену еміграцію, є характерними психічні розлади. Здебільше вони проявляються у формі дитячої депресії, посттравматичному стресовому розладі, синдромі дефіциту уваги з гіперактивністю, у панічних розладах, тривожних станах, характерних для дитинства, у розладах сну та травлення їжі [11], [12], [19]. «Психосоціальні прояви воєнної травми серед дітей включають проксимальний і дистальний вплив на сімейні взаємодії, стосунки з однолітками, освітні результати та загальну задоволеність життям», – пишуть автори статті «Жити під час війни: психічне здоров'я дітей та молоді в районах, уражених конфліктом» [19].

Хоча досвід воєнного стану та повоєнне середовище можуть негативно вплинути на психічне здоров'я, наявність певних захисних факторів, включаючи схвалення сім'єю, педагогами, суспільством, може діяти для буферизації негативних наслідків війни, зменшуючи ризик психічних розладів та сприяючи психосоціальному функціонуванню дитини.

Взявши до уваги дослідження зарубіжних та вітчизняних психологів останніх років, зазначимо, що фізичний та емоційний компоненти благополуччя дитини під час воєнного стану та відкритих воєнних дій – це перше, про що мають подбати дорослі. Розроблені психологами рекомендації з фізичної безпеки під час обстрілу, під час повітряної тривоги мають містити в собі тренування з дитиною на кшталт «що ми робимо, коли йде активне бомбардування?», «як ми йдемо в укриття», «що ми робимо, коли поруч вибухи», «як ми поведимось, якщо обстріли застали нас вдома», «що ми робитимемо після обстрілів» [4], [7], [13]. Не будуть зайвими й звичайні нагадування збирати «аварійну валізку» з основним приладдям, яке потрібно буде взяти із собою, коли прийдеться перебиратись до бомбосховища, притулку або підвалу. У валізку, окрім напоїв, їжі, одягу, телефону та документів, слід покласти негроміздкі іграшки та ігри, олівці, зошит. Таке превентивне перетворення реагування на обстріли та бомбардування на рутину може значно знизити стрес та надати дитині почуття контролю, сприяти подальшому розвитку когнітивного компоненту її психологічного благополуччя [4], [10].

Окрім намагання забезпечити задоволення основних потреб себе та своїх дітей (напої, їжа, одяг, підгузки, туалет, тепло). турботливі батьки мають побудувати розпорядок дня, що має забезпечити відносну стабільність та

впевненість у тому, що принаймні деякі аспекти життя перебувають під контролем. Психологи радять батькам уникати розповсюдження на дітей травмуючої інформації у реальному житті, по телевізору, на телефоні тощо; намагатись не спрямовувати свою дитину на те, щоб вона відчувала та переживала певні почуття, заспокоюючи її словами: «Я бачу, що тобі страшно. Це нормально в такій ситуації» [11], [13].

Водночас, вважає українська спеціалістка з психотерапії Ольга Коба, із дітьми варто говорити про війну. «Адже якщо батьки уникають розмов на цю тему – це не означає, що діти не можуть дізнатися про те, що відбувається в Україні, від інших людей чи ЗМІ із нефільтрованим контентом. Уникання не дає можливості опрацювати травматичний досвід, як дорослим, так і дітям» [7], – пише вона.

Автори даної статті на основі особистих спостережень позитивно оцінюють роботу психологів харківських дошкільних і шкільних закладів, які під час обстрілів та чисельних сигналів повітряної тривоги намагаються надати посильну допомогу дітям та їхнім батькам у бомбосховищах. Так, батьки та педагоги у бомбосховищах міста Харкова відзначили позитивний вплив арт-терапії, ігор в «обіймашки», у «паровозика», заспокоюючий ефект від перегляду тематичних мультфільмів та читання казок. Методики С. Рубінштейна «Драбинка», «Мої емоції», які добре відомі психологам та багатьом батькам, різні способи зниження стресу у дітей в екстремальній ситуації, як от «нюхання квітів», «маленький зайчик», «стресова кулька» теж дозволяють малюкам відволіктися та відчути позитивні емоції [6], [8].

А яке враження на дітей у незвичних і важких умовах життя справляє сама лише можливість зустрітись із однокласниками, однокласниками, вихователями та вчителями, пограти, прослухати урок, виконати завдання! – Подібні моменти сприяють стабілізації не лише емоційного, а й когнітивного компоненту ПБ.

Реанімуючий вплив на психологічне благополуччя дітей молодшого та середнього шкільного віку мав перегляд та аналіз з допомогою психологів комедійно-драматичного мультфільму «Думками навиворіт», знятого американським сценаристом та кінопродюсером Пітом Доктером на комп'ютерній студії «PIXAR Animation Studios». Автори мультфільму точно продемонстрували, як базові емоції – радість, страх, гнів, печаль, відраза – впливають на стан дитини. До речі, сюжет розповідає про 11-річну дівчинку Райлі, яка проживає із дуже люблячими батьками та закарбовувала у своїй пам'яті найщасливіші миті свого життя. Дівчинка раптом вимушена переїхати на постійне проживання до мегаполісу. Це вибиває у Райлі землю з-під ніг: починається найскладніший період у її дитячому житті. Персоніфіковані авторами фільму емоції – Радість, Печаль, Гнів, Страх та Відраза – керують вчинками маленької Райлі та натискають на пульт почуттів у голові кожної людини. Аналізуючи мультфільм після спільного перегляду, психологи

наголошують, що для щастя людині потрібні усі емоції, а не лише Радість. Сама ж Радість, що спочатку жадає лише веселощів, згодом розуміє, що кожна емоцій має право на існування та грає свою роль в житті людини. «Інколи немає кращого рішення, аніж віддати Печалі контроль над ситуацією» – до такого висновку приходять дорослі та діти.

Отже, завдання психологів у період воєнного стану – не допустити психіку дитини до гострих психічних розладів, підтримати на належному рівні її психологічне благополуччя, в основу якого покладений емоційний фактор. Як би то не здавалось неможливим, але навіть в умовах війни такі компоненти психологічного благополуччя дитини, підклітка, також дорослої людини, як автономія, управління середовищем, позитивні стосунки з оточуючими, наявність мети у житті, особистісне зростання, самоприйняття цілком можливо підтримувати та розвивати.

Говорячи про ПБ дітей підліткового віку, які теж зазнають травм воєнного часу у найскладніший у своєму житті період формування власної особистості, то тут одностайно українські та зарубіжні спеціалісти галузей психології та психіатрії радять ставитись до тинейджерів як до дорослих людей: покладати на них певні обов'язки, просити їх про допомогу, складати план дій тощо.

В умовах воєнного стану психологічне благополуччя підлітків зумовлюється саме факторами його особистості. В екстремальних ситуаціях тинейджеру, навіть більше ніж іншим віковим категоріям людей, потрібна допомога професійного психолога, необхідний психологічний супровід спеціаліста як система індивідуально спланованих заходів. Основними методами роботи психологів із даною віковою категорією мають стати психологічна підтримка, психологічна профілактика, психологічне консультування, діагностико-корекційна робота. Індивідуальна та групова робота із підлітками дозволяє фахівцям визначити особливості впливу умов війни на психологічне благополуччя, на емоційний стан старших школярів та студентів. За шкалою інтолерантності (регідності) до невизначеності Н. Карлетона, шкалою безнадійності А. Бека, шкалою позитивних і негативних афектів Уотсона-Теллегена досвідчений психолог має змогу оцінити психологічне здоров'я підлітків, рівень їхнього ПБ та надати свої рекомендації, скласти програму особистісної стабілізації та зростання [2], [3], [19].

Діти старшого віку та батьки дітей різного віку під керівництвом досвідчених спеціалістів здатні напрацювати в собі регулятори власного внутрішнього зростання під час та невдовзі після екстремальних подій та різного роду душевних травм. На допомогу у таких випадках приходять організовані психологами поведінкові експерименти, методи інвентаризації минулого та регулярного зіткнення із травмуючими факторами, техніки «історія травми», пошуку ресурсу «збір врожаю надії», також заняття улюбленою справою, допомога іншим людям і тваринам, вивчення іноземних мов тощо [10], [13], [15], [22].

Отже, на сьогодні, під час воєнного стану, українські науковці галузей психіатрії, психології й педагогіки, психологи-практики, вихователі та вчителі поруч із проблемами збереження власного життя і здоров'я, життя та здоров'я своїх близьких, стикаються із завданнями збереження психологічного благополуччя своїх вихованців, учнів, пацієнтів, всього українського суспільства. В тяжких умовах війни вони набувають свій новий професійний досвід, намагаючись допомогти дітям у збереженні їхнього психологічного благополуччя та прикладаючи максимум зусиль для його розвитку. Практика показує успішні результати з подолання деструкції психологічного благополуччя дітей різного віку та їхніх батьків в умовах воєнного стану, надає можливість актуалізувати резерви особистості дітей та підлітків на подолання факторів війни та створення внутрішніх можливостей для подальшого життя та розвитку підростаючого покоління.

Висновки. Надавши загальну характеристику психологічному благополуччю як стану й особливості внутрішнього світу людини, показавши основні віхи вивчення ПБ в якості предмета дослідження, проаналізувавши провідні теорії та напрацювання фахівців з цього напрямку, відображено вплив воєнного стану та умов війни в Україні на кожний компонент психологічного благополуччя дитини. Виявлено вплив екстремальних умов на емоційну та когнітивну сферу психологічного благополуччя дітей різного віку та надано перелік методів, методик, психологічних практик з підтримки емоційно-позитивного настрою дітей, з підвищення психологічного благополуччя дітей, їхніх батьків чи опікунів, вихователів та вчителів. Наголошено на необхідності вирішення проблем дитячої та підліткової резильєнтності, створення нових методик для запобігання різного роду психічним розладам у дітей різного віку, вивчення феномену посттравматичного зростання у дітей, що перебувають в умовах війни. Вказано на необхідність наявності наукових напрацювань із збереження та розвитку психологічного благополуччя по окремим віковим категоріям дітей.

Актуальність збереження та розвитку психологічного благополуччя дитячої особистості в умовах воєнного стану щоденно доводиться на практиці.

Література:

1. Байсара Л. І. Методичний посібник до вивчення курсу «Позитивна психологія». Дніпропетровськ: Акцент, 2014. 110 с.
2. Ващенко І.В. Психологічне благополуччя як характеристика позитивного функціонування учасників антитерористичної операції / І.В. Ващенко // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: зб-к наук. статей / [гол. ред. Ж. П. Вірна]. (Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (7 квітня 2016 р., м. Луцьк). Луцьк: Вежа-Друк., 2016. С. 43-47
3. Гезун В. В. Психологічне благополуччя особистості в умовах воєнного стану : кваліфікаційна робота / науковий керівник – канд. психол. наук, доц. І. М. Шаповал. – Кривий Ріг : КДПУ, 2022. – 83 с.

4. Грєса Н. В. Психологічна допомога дітям під час війни. Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.). – Харків : ХНУВС, 2022. – С. 37-39.
5. Каргіна Н. В. Когнітивна складова психологічного благополуччя особистості: Проблема сучасної психології особистості: матеріали наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Одеса, 20 травня 2016 р.). Одеса: ВМВ, 2016. С. 66-71.
6. Клименко А., Салігман М. Позитивна психологія для України. Курс з позитивної психології від провідних світових психологів та науковців. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.upgrade-yourself.com.ua/positive-psychology>
7. Коба О. РІК ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ І ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ — ЧЕРВОНІ ПРАПОРЦІ, ЩО ДИТИНА НЕ ВПОРАЛАСЯ З ТРАВМОЮ / Ольга Коба // Ментальне здоров'я та захворювання нервової системи. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://berezhy-sebe.com/category/mental-health>
8. Методичний твір «Методика діагностики психологічного благополуччя особистості (ДПБО)» / Н. В. Каргіна. № 70411; опубл. 10.02.2017 р. 51 с.
9. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. Как давать и обретать душевное здоровье / Р. Мэй. М.: ЭКСМО-Пресс (2002). Дата звернення: 09.05. 2024
10. Омельченко Я. М. Діти і стрес. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? / Я.М. Омельченко Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2022. С. 60-75
11. Омельченко, Я. М. Особливості психологічної допомоги дітям під час війни. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.researchgate.net/publication/366534625>
12. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : Зібрання в 3-х томах / Навч. посібник / Видавець: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2019.
13. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін. Київ, 2022. 244 с
14. Сердюк Л. З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. Актуальні проблеми психології. 2017. Вип. 17. С. 124-133.
15. Станчишин В. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. Київ: Видавництво «Віхола», 2022, С. 288.
16. Boniwell I., Tunariu A. D. Positive Psychology: Theory, Research and Applications / Iona Boniwell, Aneta D. Tunariu // Open University Press, 2019 ISBN033526218X, 9780335262182 Length
17. Bradburn Norman M. The Structure of Psychological Well-Being ALDINE PUBLISHING COMPANY Chicago p.332
18. Diener, Ed (2000). "Subjective well-being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index"(PDF). American Psychologist. 55 (1): 34–43
19. Frounfelker Rochelle, Islam Nargis. Living through war: Mental health of children and youth in conflict-affected areas Global web icon International Review of the Red Cross https://international-review.icrc.org/articles/living-through-war-mental No. 911. August 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела <https://international-review.icrc.org/articles/living-through-war-mental>
20. Perkins John D., Ajeeb Maiss, Fadel Lina, Saleh Ghassan. Mental Health in Syrian Children with a Focus on Post-Traumatic Stress: A Cross-Sectional Study from Syrian Schools Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology / Vol. 53, No. 11, 2021.
21. Seligman M. Positive psychology // J.A. Gillham (ed.). The science of optimism and hope: Research essays in honor of Martin E.P. Seligman. Phi la delphia: Templeton Foundation Press, 2000. P. 415–429
22. Seligman M. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. N.Y.: Free Press, 2022

23. Ryff C., Singer B. Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being // *Journal of Happiness Studies*. 2008. Vol. 9(1). P. 13–39. doi: 10.1007/s10902-006-9019-0.

24. Ryff, C. D. The contours of positive human health / C. D. Ryff, B. Singer // *Psychological Inquiry*. –1998. –Vol. 9. – P. 719-727

References:

1. Baisara, L. I. *Metodychnyi posibnyk do vyvchennia kursu «Pozytyvna psykholohiia» [Resource book to «Positive Psychology» course study]*. 2024. Dnipropetrovsk: Aktsent.

2. Vashchenko, I. V. *Psykholohichne blahopoluchchia yak kharakterystykapozytyvnoho funktsionuvannia uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii [Psychological well-being as a characteristic of the positive functioning of participants in an anti-terrorist operation]*. *Osobystist u sotsialnomu, vikovomu ta klinichnomu vymiri suchasnoho zhyttia*. 2016. S. 43-47.

3. Hezun, V. V. *Psykholohichne blahopoluchchia osobystosti v umovakh voiennoho stanu: kvalifikatsiina robota / naukovyi kerivnyk – kand. psykol. nauk, dots. I. M. Shapoval. Kryvyi Rih: KDPU, 2022. 83 s.*

4. Hresa, N. V. *Psykholohichna dopomoha ditiam pid chas viiny Osobystist, suspilstvo, viina [Cognitive component of psychological well-being of the individual]: tezy dop. uchasnykiv mizhnar. psykol. forumu (m. Kharkiv, 15 kvit. 2022 r.)*. Kharkiv: KHNUVS, 2022. S. 37-39.

5. Karhina N. V. *Kohnityvna skladova psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [Cognitive component of psychological well-being of the individual]: Problema suchasnoi psykholohii osobystosti: materialy nauk.-prakt. konf. molodykh uchenykh ta studentiv (m. Odesa, 20 travnia 2016 r.)*. Odesa: VMV, 2016. S. 66-71.

6. Klymenko, A., Salihman M. *Pozytyvna psykholohiia dlia Ukrainy. Kurs z pozytyvnoi psykholohii vid providnykh svitovykh psykholohiv ta naukovtsiv [Positive psychology for Ukraine. A course on positive psychology from the world's leading psychologists and scientists] [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do dzherela: <https://www.upgrade-yourself.com.ua/positive-psychology/>*

7. Koba, O. *RIK VELYKOI VIINY I PSYKHOLOHICHNE ZDOROVIA DITEI – CHERVONI PRAPORTSI, SHCHO DYTINA NE VPORALASIA Z TRAVMOIU Mentalne zdorovia ta zakhvoriuvannia nervovoi systemy [THE YEAR OF THE GREAT WAR AND THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF CHILDREN – RED FLAGS THAT THE CHILD COULD NOT DEAL WITH THE TRAUMA] [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do dzherela: <https://berezhny-sebe.com/category/mental-health>*

8. *Metodychnyi tvir «Metodyka diahnostryky psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti (DPBO)» [Methodical work "Methodology for the diagnosis of the psychological well-being of the individual (MDPWB)"]*. / N. V. Karhina. 2017. 51 s.

9. Мэй, R. *Yskusstvo psykholohycheskoho konsultyrovanyia. Kak davat y obretat dushevnoe zdorove [The art of psychological counseling. How to Give and Receive Mental Health]*. М.: ЭКСМО-Press (2002). 46 s.

10. Omelchenko, Ya. M. *Dity i stres. Nevydymi naslidky viiny. Yak rozpiznaty? Yak spilkuvatys? Yak dopomohty podolaty? [Children and stress. The invisible consequences of war. How to recognize? How to communicate? How to help overcome?]*. Kyiv, 2022. S. 60-75.

11. Omelchenko, Ya. M. *Osoblyvosti psykholohichnoi dopomohy ditiam pid chas viiny [Peculiarities of psychological assistance to children during the war]*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do dzherela: <https://www.researchgate.net/publication/366534625/>

12. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy [Basics of rehabilitation psychology: overcoming the consequences of the crisis]*: Zibrannia v 3-kh tomakh. Navch. Posibnyk. Vydavets: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2019.

13. *Psykholohichna dopomoha ditiam u kryzovykh sytuatsiakh: metody i tekhniky [Psychological assistance to children in crisis situations: methods and techniques]* / Z. H. Kisarchuk, Ya. M. Omelchenko, H. P. Lazos ta in. Kyiv, 2022. 244 s.

14. Serdiuk, L. Z. Struktura ta funktsiia psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [The structure and function of the psychological well-being of the individual]. Aktualni problemy psykholohii. 2017. Vyp. 17. S. 124-133.
15. Stanchyshyn, V. Emotsiini hoidalky viiny. Rozdumy psykhoterapevta pro viinu [The emotional swing of war. Thoughts of a psychotherapist about war]. K: Vydavnytstvo «Vikhola», 2022. 288 s.
16. Boniwell, I., Tunariu, A. D. Positive Psychology: Theory, Research and Applications / Iona Boniwell, Aneta D. Tunariu // Open University Press, 2019 ISBN033526218X, 9780335262182 Length [in English].
17. Bradburn Norman M. The Structure of Psychological Well-Being ALDINE PUBLISHING COMPANY Chicago r.332.
18. Diener, Ed (2000). "Subjective well-being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index"(PDF). American Psychologist. 55 (1): 34–4.
19. Frounfelker Rochelle, Islam Nargis. Living through war: Mental health of children and youth in conflict-affected areas Global web icon International Review of the Red Crosshttps. No. 911. August 2019. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do dzherela <https://international-review.icrc.org/articles/living-through-war-mental>.
20. Perkins, John D., Ajeeb, Maiss, Fadel, Lina, Saleh, Ghassan. Mental Health in Syrian Children with a Focus on Post-Traumatic Stress: A Cross-Sectional Study from Syrian Schools Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology / Vol. 53, No. 11, 2021.
21. Seligman, M. Positive psychology / J. A. Gillham (ed.). The science of optimism and hope: Research essays in honor of Martin E.P. Seligman. Phi la delphia: Templeton Foundation Press, 2000. P. 415–429.
22. Seligman, M. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. N.Y.: Free Press, 2022.
23. Ryff, C., Singer B. Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. Journal of Happiness Studies. 2008. Vol. 9(1). P. 13–39.
24. Ryff, C. D. The contours of positive human health. Psychological Inquiry. 1998. Vol. 9. P. 719-727.